

Бенјамин Штајн

Патот до религијата е трнлив

ПИШУВА: ЕЛИЗАБЕТА ЛИЊДНЕР
ФОТОГРАФИИ: WIKIMEDIA COMMONS

ПОЗНАВАМ ОРТОДОКСНИ ЕВРЕИ ВО ГЕРМАНИЈА КОИ ПОТЕКНУВААТ ОД НАВИДУМ ИНТАКТНИ ЕВРЕЈСКИ СЕМЕЈСТВА, А КОИ НЕ ПОМАЛКУ ОД 3 ПАТИ ВО СВОЈОТ ЖИВОТ МОРАЛЕ ДА СТАНАТ ЕВРЕИ. Ќ ПРЕПУШТАМ НА ФАНТАЗИЈАТА НА ЧИТАТЕЛОТ ДА СИ ПРЕТСТАВИ, КАКО МОЖЕ НЕКОЈ ДА СЕ ЧУВСТВУВА ВО ТАКВА СИТУАЦИЈА И КОИ СТРАВОВИ ПОСТОЈАНО ГО СЛЕДАТ.

Бенјамин Штајн е германски автор чиј роман *Платно* го тематизира трагањето по идентитетот преку сеќавањето во контекст на еврејската религија, традиција и култура. Текстот не само што пленува со својата леснотија на изразот и описот, тој со истата таа леснотија успева да пренесе и детали од нелесно поимливи и комплексни области и контексти. Тоа бара голема посветеност на авторот кон овие области, а неа можеме да ја најдеме не само во неговата фикција туку и во неговата биографија.

Бенјамин Штајн е ортодоксен Евреин, кој не ја наследил, туку кој пристапил кон еврејската религија. Соодветниот израз би бил дека конвертирал, но бидејќи претходно немал вероисповед од која би истапил, не можел вистински да конвертира; но и самото менување од невера во вера може да биде сфатено како конверзија, а бидејќи за време на Демократска Република Германија претежно владее невера, или ултимативна вера кон партијата, авторот нема можност да дојде до каква било поинаква вера, која би соодветствувала со неговата личност. Во тоа време дури и вербата и довербата не се стекнувале така лесно во земја каде што секој секогаш шпионирал.

Сепак, уште од својата рана возраст Штајн верувал во поетската реч, но немал шанса преку неа да го најде својот идентитет, што и не е чудно во една диктатура. Тој со своите единаесет години е најмлад член на еден салонски книжевен кружок кај семејството Грашник, каде што запознава интересни луѓе и присуствува на интересни читања и дискусии, кои му влеваат доверба во поетската реч и каде што стекнува книжевна самодоверба. Но, пресудно за неговата потрага по идентитетот е читањето на Талмудот, кој на четиринаесетгодишна возраст го добива како подарок од некогаш од *Западот*. Штајн ја чувствува својата приврзаност кон овие текстови и припадноста кон еврејската религија, но секако во тоа време не смее гласно и јасно да го изрази тоа, дури ни во родителскиот дом. Бенјамин Штајн, кој во тоа време уште не го носи ова име, е роден во Источен Берлин во 1970 година и во никој случај не е Евреин, бидејќи ни еден од неговите родители не е тоа. Бидејќи во еврејската религија и бездруго важи припадноста на мајката, *Штајн е станат Евреин, а не е роден Евреин*.

Ова религиозно патешествие на станување Евреин започнува на негова шеснаесетгодишна возраст. Во приказната на Јан Векслер од романот *Платно* наоѓаме сцена која е толку веродостојна, што се чини дека е лично доживеана, и која е навистина земена од животот на Штајн и го опишува првиот контакт со еврејската заедница во Источен Берлин во синагогата на Рајкештрасе:

„Додека пловам, сликата заслепувачки се префрла во претсобијето на една синагога која веднаш ја препознавам. Тоа е куќата за молење во улицата Рајке во берлинскиот Пренцлауер Берг. Го слушам својот глас во хор од еха: *Поради полнотијата на твојата милост влегувам во куќата и покорно клекнувам...* Ова, со сигурност, е лага. Кога се молев во оваа синагога, мора да сум имал шеснаесет години и воопшто не знаев што е покорност.

Да се биде инаков од мнозинството е проблем во секоја диктатура. Да се биде Евреин во Малата Земја беше еден вид ултимативна инаковост. Кога по завршувањето на мојата спортска кариера го открив Бога, со никого не зборував за тоа. Баба ми и дедо ми беа чистокрвни комунисти.

По враќањето од егзил беа зазеле значајни позиции во државниот апарат. Никогаш немаа влезено во синагога. Од една страна, религијата, според Маркс, беше *опиум за народот*. Од друга страна, во Малата Земја имаше Евреи само во три варијанти: отруени со гас, затворени после јавни судски процеси или избегани надвор од земјата. Никој не сакаше да се пронајде себеси во некоја од овие категории.

[...]

Колку беше нарушено моето чувство за татковината може да се види и по тоа што во улицата Рајке се чувствував како дома. Една недела подоцна, повторно отидов таму. Овој пат, го соблеко капутот. Сепак, ниту оваа вечер, ниту во следните, а сигурно едно педесет петоци, никој не размени ни збор со мене. Причината за тоа ми стана јасна дури повеќе години подоцна. Здружението се состоеше од околу 300 членови. Многумина од нив, а пред сè мнозинството од претпоставените, неофицијално ја информираа Државната служба за сигурност. Еврејската заедница веројатно беше најдобрата разузнавачка религиозна заедница во земјата, и секој се сомневаше во секогаш дека е дел од кодошите. Доколку дојдеше некој нов, кого никој не го познаваше, тоа беше јасен знак дека е дојден по налог. Не можев да очекувам срдечност.

Да читам хебрејски научив со голем напор дури после неколку месеци, само со слушање и споредување на гласовите од туѓите зборови. Својот вокабулар го прошири бавно како полжав со помош на двојазичен молитвеник, кој беше оставен насекаде, но јас, се разбира, не се осмелував да го земам со себе, па така моите лекции беа ограничени на оној еден час неделно, колку што траеше богослужбата во петок навечер. Помина повеќе од една година кога почнав да запознавам луѓе, а уште подолго додека најдов пријатели. Речиси никој од нас не знаеше што сме. Единствената врска со она со кое би можеле да се идентификуваме беа стари молитви и остатоци од една традиција за која повеќето од нас едвај нешто знаеја. Владееше чувството: да се биде свој, значи да се биде во туѓина – како што впрочем и беше во Малата Земја, на која остатокот од еврејски жители ѝ беше потребен единствено за да демонстрира толеранција. На малкумина им беше до религија. Повеќемината искрено и со големи напори трагаа по идентитет. Под постојаниот сомничав надзор, во кој секоја размена беше ризик, тешко се наоѓаше нешто што и оддалеку би наликувало на нешто такво.“

(Извадок од романот *Платно*, Блесок Скопје, 2011)

Барањето на идентитетот преку еврејската религија во Источна Германија било неизвесна можност со големи изгледи за неуспех. Младиот Штајн и покрај необичните околности не ги напуштил синагогата и богослужбата во осумдесеттите години, туку им останал доследен на својата желба и на својот повик. Иако на почетокот воопшто не му е јасно зошто е оваа отуѓеност, подоцна сепак дознава дека се работи за недовербата и шпионажата, која е дел од секојдневието во ДРГ, па така и дел од еврејската богослужба. Секој би можел да го окодоши другиот. Со падот на Берлинскиот ѕид, Штајн почнува да оди во синагога во Западен Берлин и веќе не се враќа во онаа на Рајкештрасе.

Религијата како дел од образувањето на идентитетот е една од најличните работи кај секој човек, па затоа во врска со еден роман, кој како тема го има токму овој сооднос, е невозможно а да не се запраша за биографијата на авторот. Кај Бенјамин Штајн фикцијата и биографијата се среќаваат во религијата, и затоа по објавувањето на *Платно* авторот е изненаден од интересот за неговиот приватен живот. Оваа појава е веќе вообичаена за секој вид личности од јавниот живот, но сепак да се биде Германец кој ја презел религијата и станал ортодоксен Евреин, кој напишал роман што почива на оваа религија и култура, а кој сепак е мошне модерен, и не е нешто вообичаено.

Соодветно на тоа и прашањата што му ги поставуваат понекогаш се претерани, сакаат да знаат детали од неговото конвертирање и причините за тоа, а уште пострашно, смета тој, е тоа што некои од тие информации ги наоѓа извртени во медиумите, и покрај тоа што се трудел да избегне секаков вид недоразбирање. Авторот е среќен што голем број

НА МАЛКУМИНА ИМ БЕШЕ ДО РЕЛИГИЈА.
ПОВЕЌЕМИНАТА ИСКРЕНО И СО ГОЛЕМИ
НАПОРИ ТРАГАА ПО ИДЕНТИТЕТ. ПОД
ПОСТОЈАНИОТ СОМНИЧАВ НАДЗОР, ВО КОЈ
СЕКОЈА РАЗМЕНА БЕШЕ РИЗИК, ТЕШКО
СЕ НАОЃАШЕ НЕШТО ШТО И ОДДАЛЕКУ БИ
НАЛИКУВАЛО НА НЕШТО ТАКВО.

прашања се одговорени во неговиот блог и во специјалниот портрет за него објавен на 10.04.2010 година во неделникот *Die Zeit*, а подготвен од книжевниот новинар и фељтонист Ијома Манголд, па нема да мора да ги одговора повторно. Бенјамин Штајн би сакал повеќе да се зборува за уметничкото дело отколку за самиот автор, што е секако вредно да се стори, бидејќи се работи за комплексно и одлично дело составено од две фиктивни приказни раскажани во прво лице, онаа на Јан Векслер и на Амнос Зихрони, две биографии на Евреи, кои на свој начин трагаат по својот идентитет, или како што Ијома Манголд ги опишува романот и авторот: *Во романот се работи за конструкции, вообразувања и трауматски негирања на идентитетот. На границата меѓу психопатологијата, религијата и модерното трагање по јаството. На рафиниран начин во него е вградена и приказната (и книжевниот скандал) на писателот Бенјамин Вилкомирски, кој во деведесеттите години пишувајќи си го измислил своето минато во Аушвиц. Овој автор навистина се разбира од вишокот идентитети и нивните замки.* Да, Бенјамин Штајн навистина знае дека во Германија еврејскиот идентитет се соочува со тешкотии од секаков вид, а тоа го објаснува во својот блог:

Еврејскиот идентитет од јасни причини има голема врска со прашањето дали е некој воопшто Евреин. А ова прашање – особено во наше време и во Германија – е понекогаш многу потешко да се одговори отколку што се претпоставува. Зашто после шоата па сè до ден денес, односот кон ова прашање, како од еврејска, така и од германска страна, е обележано од невроза, ако не и полошо.

Критериумите дадени од страна на ортодоксијата се всушност јасни и без недоразбирања: Евреин е оној кој или станал Евреин според правилата (значи конвертирал) или пак има еврејска мајка (а во овој случај должноста за докажување е поместена врз претходната генерација). Не е доволно кој како рекол или кажал, туку писмени докази, на пример ортодоксна кетуба (брачен договор) на мајката или ортодоксни сведоци.

Преку нирнбершките закони во Германија многу луѓе станале Евреи, кои според еврејскиот религиозен закон и воопшто не биле. Дури и само еден припадник од претходната генерација – баба или дедо – бил доволен овие луѓе да подлежат на потерница, и без разлика на тоа, како се чувствувале самите тие, биле прогонувани како Евреи, што значело нивна смрт, а доколку сепак преживеале, тоа до крајот на животот се одразувало врз нив. А кој би сакал подоцна на еден таков човек да му рече: Ти не си Евреин?! Никој – со исклучок на секој ортодоксен рабин, кога претстои свадба, кога ќе се родат деца, или чувај Боже, кога се дискутира за закоп на еврејски гробишта. Со полно право, еврејството ни малку не го засегаат нирнбершките закони.

Голем дел од Евреите кои по 1945 година живееле во Германија и себеси се вбројувале во ортодоксијата, барем еднаш во животот се соочиле со потресното сознание, дека од аспект на религијата тие се *туѓинци*, не се Евреи. А ваквите откровенија врз засегнатите секогаш се одразуваат болно и го загрозуваат идентитетот. Тоа се средува: засегнатите конвертираат, факт кој на многумина им се чини апсурден и срамен, што не сакаат ни да зборуваат за тоа. Сè до следната проверка на нивниот *религиозен статус* од страна на друг рабин, кој можеби не ја признава конверзијата... Познавам ортодоксни Евреи во Германија кои потекнуваат од навидум *интактни* еврејски семејства, а кои не помалку од 3 пати во својот живот морале да станат Евреи. И препуштам на фантазијата на читателот да си претстави, како може некој да се чувствува во таква ситуација и кои стравови постојано го следат. Секој ортодоксен Евреин го чувствува тоа како срам, ако не и навреда, доколку некој постојано го потсетува дека можеби неговите *еврејски корени*, како што се вели во *Платно*, не достигнуваат непосредно до подножјето на *планината Синај*.

Моите родители не се Евреи. Точка. Нема сомнеж во тоа. Доколку постоеле еврејски предци, тогаш од таткова страна, а секој од овие мажи далеку од себе ја отргнал врската со религијата. Такво им било убедувањето. Постојат луѓе кои се занимаваат со *Истражување на предците*, за да го ископаат секој еден еврејски предок. Отсекогаш сум го одбивал тоа. Гледано од аспект на религијата, овие еврејски предци и бездруго ќе беа нерелевантни. Затоа мојот пат беше одлучно овој: морав да конвертирам, иако овој израз отсекогаш ми бил несоодветен, зашто во мојот случај не постоеше вероисповед од која требаше или мораше да конвертирам.

А КОЈ БИ САКАЛ ПОДОЦНА НА ЕДЕН
ТАКОВ ЧОВЕК ДА МУ РЕЧЕ: ТИ НЕ СИ
ЕВРЕИН?! НИКОЈ – СО ИСКЛУЧОК НА СЕКОЈ
ОРТОДОКСЕН РАБИН, КОГА ПРЕТСТОИ
СВАДБА, КОГА ЌЕ СЕ РОДАТ ДЕЦА, ИЛИ
ЧУВАЈ БОЖЕ, КОГА СЕ ДИСКУТИРА ЗА
ЗАКОП НА ЕВРЕЈСКИ ГРОБИШТА. СО ПОЛНО
ПРАВО, ЕВРЕЈСТВОТО НИ МАЛКУ НЕ ГО
ЗАСЕГААТ НИРНБЕРШКИТЕ ЗАКОНИ.

Синагогата на Рајкештресе во Берлин

Овој процес започна во 1986-та година и конечно заврши во 2004 г. – после 18 години еврејски живот!

За првпат *конвертирав* на 21 година, за жал, во реформирана заедница, така што кога дојдов во Минхен, од рабинатот морав да чујам: Не можете да станете член на заедницата, зашто не ги признаваме Вашите документи. Ке ги прескокнам деталите, но можам да Ве уверам во тоа дека зборовите на Јан Векслер во врска со себе, се однесуваат и на мене: *Имам искуство во тоа да се откажам од еден живот, заради еден друг.*

Зад мене имам две конверзии, со жена ми се венчав трипати: граѓански (2001 г.), во реформирана заедница (2002 г.) и потоа уште еднаш во ортодоксна заедница овде во Минхен (2004 г.). А сето тоа траеше толку долго, така што нашите деца (родени 2002 и 2003 година) според еврејските закони важат за вонбрачни, а со тоа не се родени Евреи, туку станати Евреи.

По фактот дека денес сум габаи на една ортодоксна синагога, каде што ги кажувам своите молитви, може да се види дека мојот статус овде веќе никој не го става под знак прашање. Но, човек лесно може да си замисли дека ова прашање кај мене го допира она егзистенцијалното, така што и самата помисла на она што е сега зад нас, зад мене и

жена ми, веднаш ми предизвикува бес. Не – уште еднаш ќе се послужам со она што во портретот веќе повеќе пати беше споменато: Сето тоа во никој случај не наликуваше на брачна ноќ! А патот до религијата е навистина трнлив.“

Но Бенјамин Штајн верувал во оваа можност и истрајно го оди овој пат. Не е ни чудо што ликовите од книгата за својот спас и за спасувањето на својот идентитет добиваат помош од религијата, како што авторот го опишува дејствието на романот: *Плотот на романот опишува Тикун, значи процес во кој нешто скршено повторно се составува, па макар и во поинаков облик. Векслер доживува катарза со тоа што самиот запаѓа во истата ситуација, која со книгата за разоткривање на вистината претходно самиот му ја приреди на Мински. Сплетките во кои запаѓа се процес на лекување... За малку ќе дојдеше до убиство, а на крајот сепак двајца луѓе продолжуваат да живеат поинаку, веројатно дури и подобро од порано.*